

śladów degeneracji. Pozostałe osobniki są mniejsze, słabiej rozwinięte, niektóre z nich uszkodzone.

Wiadomo bowiem, że brodaczkki są dobrymi bioindykatorami środowiska przyrodniczego, wrażliwymi na niewielkie stężenie związków toksycznych, zwłaszcza zaś dwutlenku siarki (ok. 0,050 mg SO₂/m³ powietrza — wg skali biologicznej porostów epifitycznych Howkswortha i Rose'a 1970 — Kiszka 1990). Zatem to nie przypadek, że w dobie silnego zanieczyszczenia atmosfery emisjami przemysłowymi brodaczkki giną.

Na omawianym stanowisku *Usnea comosa* gatunkami towarzyszącymi są: *Hypogymnia physodes*, *Platysmotia glauca*, *Parmelia saxatilis*, *Parmeliopsis ambigua*, *Lecanora subfuscata*, a na gałęziach — *Pseudevernia furfuraceae*, *Lecanora conizaeae* i *L. varia*.

Wyżej opisane miejsce występowania brodaczkki kędzierzawej będzie w kolejnych latach wnikliwie obserwowane, a dokładniejsza penetracja terenu być może pozwoli na ustalenie nowych lub podawanych wcześniej stanowisk tego pięknego gatunku.

Paweł Czarnota

PIŚMIENNICTWO

Glauc K. 1960. *Interesujące i rzadkie gatunki porostów z Gorców*. *Fragm. Flor. et Geobot.* 6, 4: 37—51.

Glauc K. 1978. *Zbiorowiska porostów skorupiastych w zespołach leśnych Gorców (Beskid Zachodnie)*. *Roczn. AR, Poznań* 96: 37—51.

Glauc K. 1981. *Zbiorowiska porostów epifitycznych w zespołach leśnych Gorców*. *Fragm. Flor. et Geobot.* 27, 4: 649—656.

Kiszka J. 1990. *Lichenobindykacja obszaru województwa krakowskiego*. *Studia Ośr. Dok. Fizjogr.* 18: 201—212.

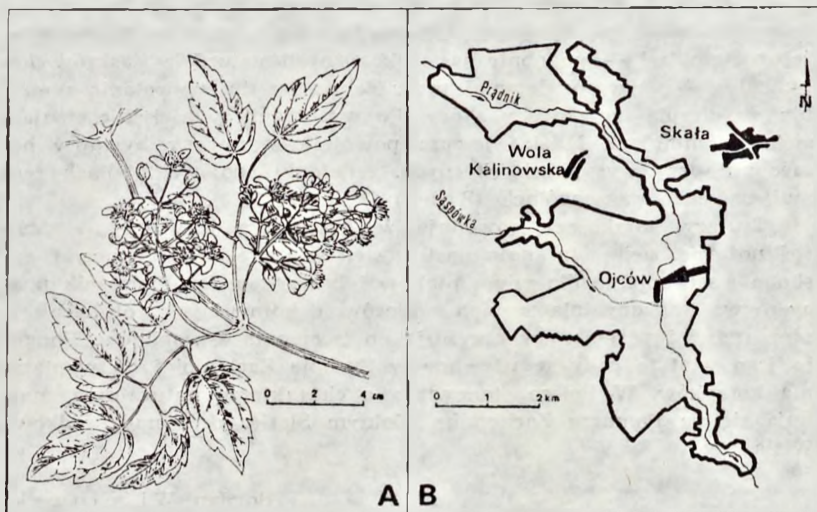
Motyka J. 1936—38. *Lichenium generis Usnea studium monographicum*. Pars systematica 651 pp. Leopoli.

Powojnik pnący *Clematis vitalba* w Ojcowskim Parku Narodowym

Pnącza — światłolubne rośliny o długich, wiotkich pędach wymagających podpór — są licznie reprezentowane w ciepłych rejonach Ziemi. We florze Polski niewiele jest gatunków, które można by zaliczyć do tej grupy. Dwa z nich należą do rodzaju powojnik *Clematis* (nazwa pochodzi od greckiego słowa „kléma” oznaczającego „czepny pęd”) w rodzinie jaskrowatych *Ranunculaceae*; są to: powojnik alpejski *Clematis alpina* i powojnik pnący *Clematis vitalba*. Pierwszy jest

gatunkiem górskim, występującym w lasach i zaroślach od regła dolnego aż po piętro kosówki, drugi natomiast spotykany bywa na nizu i w pasie wyżyn, w górach zaś rzadko. Rośnie on również na terenie Ojcowskiego Parku Narodowego (OPN).

Powojnik pnący jest krzewem osiagającym do 10 m wysokości; poszczególne pędy mają do 4 cm średnicy. Liście są naprzeciwległe, nieparzystopierzaste, złożone z 3–5 listków; ich ogonki są długie i wrażliwe na dotyk (zetknięwszy się z gałązką innego krzewu okręcają się wokół niej) — za ich pomocą powojnik przyczepia się do podpór, którymi w naturze są różne gatunki krzewów i drzewa. W kątach liści i na wierzchołkach pędów wyrastają wiechowate kwiatostany, złożone z licznych, białych lub zielonkawych, pachnących kwia-

Ryc. 1. A: Powojnik pnący, fragment kwitnącego pędu; B: Ojcowski Park Narodowy; strzałką zaznaczono stanowisko powojnika. — A: The traveller's-joy *Clematis vitalba*. Part of a blossoming shoot, B: The Ojców National Park — the locality of the traveller's-joy is marked by an arrow

tów, o średnicy około 2 cm. Owoce zaopatrzone są w wygięty, do 4 cm długi, pierzasto owłosiony słupek, przez co ich skupienia wyglądają jak kłębki waty; utrzymują się one na krzewie przez całą zimę, nadając mu oryginalny wygląd.

Powojnik pnący jest gatunkiem ciepłolubnym; rośnie w widnych lasach i na ich brzegach oraz w zaroślach; optymalnym dla niego

siedliskiem są nadrzeczne lasy łęgowe, zwłaszcza występujące na podłożu wapiennym (Randuška i in. 1986). W podobnych warunkach rośnie ten gatunek w OPN: jeden okaz oplata spory krzew leszczyny, rosnący na brzegu Prądnika w Parku Zamkowym w Ojcowie (ryc. 1). Fakt, iż jest to jedyny osobnik tego gatunku w OPN wskazuje, że został on tu prawdopodobnie posadzony; kwestia, czy gatunek ten ma w Polsce naturalne stanowiska, czy też występuje tylko jako zdziczały, nie została dotąd rozstrzygnięta (Gostyńska-Jakuszczyńska 1985).

Obecność tego gatunku w OPN zasługuje na odnotowanie z jeszcze jednego względu — jest to roślina trująca i lecznicza zarazem: świeże liście i pędy zawierają saponiny, glikozyd ranunkulinę oraz anemoninę i protoanemoninę. Sok powojnika silnie drażni błony śluzowe, wywołuje łzawienie i kaszel; zastosowany na nie uszkodzoną skórę powoduje jej oparzenia i powstawanie bąbli. Dzięki tym właściwościom był — podobnie jak sok różnych gatunków jaskrów *Ranunculus* — używany dawniej przez żebraków dla wywołania wrażeń, że cierpią na choroby skóry. Po wysuszeniu właściwości trujące ziela są mniejsze. Dzisiaj jeszcze powojnik stosowany bywa w homeopatii przy wysypkach skórnych, zapaleniu spojówek, bólach reumatycznych i nerwobólach (Schönfelder 1980).

Trujący, gorzki sok powoduje, że krzew ten jest omijany przez roślinożerne zwierzęta, natomiast gęste, splecione pędy stanowią doskonałe schronienie dla wielu ptaków i bezkręgowców. Powojnik pnący bywa sadzony dla swoich walorów dekoracyjnych: obsadza się nim altany i pergole, wykorzystuje do tworzenia żywopłotów. Ponadto jego wiotkie pędy są używane w Europie Zachodniej do wyplatania koszyczków. W Polsce stanowiska o charakterze naturalnym znajdują się na Pomorzu Zachodnim, Dolnym Śląsku oraz nad środkową Wisłą.

Bogdan Wiśniowski

PISMIENNICTWO

- Gostyńska-Jakuszczyńska M. 1985. *Clematis L., Powojnik*. W: *Flora Polski. Rośliny naczyniowe*. Praca zbior. (red. A. Jasiewicz). PAN, Instytut Botaniki, t. IV, s. 38—39, Warszawa—Kraków.
- Randuška D., Somšák L., Haberová J. 1986. *Barevný atlas rostlin*. Obzor, ss. 640, Bratislava.
- Schönfelder P. I. 1980. *Der Kosmos-Heilpflanzenführer: europäische Heil- und Giftpflanzen*. Franckh, ss. 280, Stuttgart.